

LİMASOLLU ALİ RIZA EFENDİ VAKFI*

LIMASOLLU ALI RIZA EFENDI FOUNDATION

Sami AĞAOĞLU-Betül ÖZTEKİN**

ÖZ

Ali Rıza Efendi, Limasol'da¹ bulunan üstünde üç oda, altında üç dükkân, tuvalet, çamaşırhane, havlu, küçük bir pınar, meyve ağaçları ile meyvesi olmayan ağaçlar bulunan konağını vakfetmiştir. Mütevelli olarak eşi Emetullah Hanım, oğlu Hasan Efendi ve onun kızı Firdevs Hanımı tayin etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Kıbrıs, Limasol, Ali Rıza Efendi, Emetullah Hanım.

ABSTRACT

Ali Rıza Effendi, devoted his mansion in Limassol with three rooms on top floor, three shops on ground floor, toilet, laundry room, towel, a small fountain, fruit trees and fruitless trees. His wife Lady Emetullah, his son Hasan Effendi and his daughter Lady Firdevs were appointed as trustees.

Key Words: Foundation, Cyprus, Limassol, Ali Rıza Effendi, Lady Emetullah.

* Bu makale 23. 03. 2022 tarihinde dergimize gönderilmiş; 25. 03. 2022 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 25. 04. 2022 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atf şekli; Sami Ağaoğlu-Betül Öztekin, Limasollu Ali Rıza Efendi Vakfı, *Avrasya Beşeri Bilm Araştırmaları Dergisi*, Cilt/Sayı: 2-1 (2022), Karabük 2022, s. 168-175.

ISSN 2791-9900/e-ISSN 2822-2253, DOI:

** Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, samiagaoglu@karabuk.edu.tr, Orcid Id:0000-0002-5819-2979

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, oztekin.betul@hotmail.com, Orcid Id:0000-0003-1217-9100

¹ Limasol, Güney Kıbrıs'ta bulunan bir liman şehirdir.

KIBRIS ADASININ TARİHÇESİ

Kıbrıs ismini en önemli maden kaynağı olan bakır (Lat. *Cyprum/cuprum*) madeninden alır². Kıbrıs, Sicilya ve Sardunya adalarından sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır³. Toros dağlarının çevrelediği Çukurova ile Amanosların kuşattığı bugünkü Hatay bölgeleri arasında bulunan ada, bu topraklarla bir bütünlük oluşturmuştur⁴. Kıbrıs, 9.251 km² yüzölçümüne sahiptir. 782 km. uzunluğunda bir sahile ve kendine özgü bir şekle sahip olan Kıbrıs⁵, Akdeniz'in kuzeydoğu bölgesinde yer almaktadır⁶.

Kıbrıs adasının sahilleri girintili çıkıntılı olduğundan, doğal limanları vardır. Adada bulunan başlıca limanlar ise, Mağusa (Gazimağusa), Tuzla (Larnaka), Leymasun (Limasol), Baf, Poli, İksero ve Girne'dir⁷.

Kıbrıs adasının kısaca tarihine bakacak olursak; Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye ayrılmasından sonra Kıbrıs, imparatorluğun doğu kanadında kalmış ve 1191 yılına kadar Bizans'ın eyaleti olarak varlığını sürdürmüştür. Coğrafi mevkii, askerî ve ticarî faaliyetler için önemli bir yere sahip olan Kıbrıs, asırlarca Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında paylaşılabilen bir ada olmuştur. XI. Yüzyılın sonlarında Haçlı seferlerinin başlamasıyla birlikte Kıbrıs, Bizans ve Haçlılar arasında iyi ilişkiler ve yakın temas sağlamıştır. 1156'da Kilikya Ermeni

² Cevat Rüştü Gürsoy, "Kıbrıs", *"TDV İslâm Ansiklopedisi"*, "TDV Yayınları", C. 25, 2002, Ankara, s. 370; Ziver Bey, "Kıbrıs Tarihi", (Çev. Harid Fedai), K. K. T. C. Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Yıldızlar Matbaası, 1. Baskı, 1999, Ankara, 1. Dipnot, s. 2-3; Eserde Kıbrıs adının nereden geldiğine dair efsanevi ve mitik kaynaklardan söz etmektedir bunlar *Güzel havasından ötürü Aerya; bakır madenlerine ithafen Erüza; ilahelerinden dolayı Amatusa, Afradisa; Fenikelilerce Asidilya; dağlarının olmasından Kolini ve Kerastisi; düz ovalıklarından Kirpitos; mutluluk kaynağı bilindiğinden Masafa; adanın eski halkı olan Meoniyen kavmine izafeten Mionis; nüfus çokluğundan Ofisusa, bir kentinden kaynaklanan Pafos; Keb kavminden Esfekya ve Fenikece arz-ı maden/maden toprağı Tarsis adlarını tarih boyunca taşımış olan ada, bunlar içinde bilginler tarafından en çok Kitim ve Kipros adlarıyla tanınmıştır. Kitim adı, adanın ilk sakinlerinin kavim veya kral adıdır. İbraniler, Yafes'in soyundan Yava'nın oğlu Kitim'in adadaki ilk yaşayanların lideri olduğundan İbraniler, ada ve çevresine Kitim adını vermişlerdir. "Kıbrıs" isminin ise Kufer adlı bir çiçekten geldiği rivayet edilir. Fenike ve Yunanlılar ise bunu Kybros biçiminde söyleyegelmişlerdir. Bazıları bu adın Venüs'e (Afrodit) veya adanın birinci kralı Krybos'un kızı Kiniras'a izafe edildiğini ileri sürmüşlerdir. Ziver Bey'in kişisel görüşü ise adada pek çok maden olmasından dolayı Latince'deki *cuprum/cuprum* kelimesinin Kıbrıs'ın kökeni olduğudur.*

³ Cevat Rüştü Gürsoy, a. g. m., s. 370.

⁴ Ali Efdal ÖZKUL, "Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)", Dipnot yay., 1. Baskı, 2010, Ankara, s. 29.

⁵ C. GÜRSOY, "Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye" *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi(14-16 Nisan 1969)*, Ankara, 1971, s. 42.

⁶ H. F. ALASYA, *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa 1988, s. 1

⁷ Gürsoy, a. g. e., s. 30

hâkimi II. Thoros ile birlikte Kıbrıs'a saldıran Antakya Prinkepsi Renaud de Chatillon, üç hafta boyunca adayı yağmalamış ve bu tahribatın etkisi uzun sürmüştür⁸.

Vali Isaakios Dukas Komnenos'un İmparator Andronikos Komnenos'a isyan ederek bağımsızlığını ilan etmesiyle Kıbrıs 1185'te Bizans hakimiyetinden çıktı. Bu durum III. Haçlı seferine katılan İngiltere Kralı Richard tarafından zaptına kadar devam etti (Mayıs 1191). İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard Kıbrıs'a Bizans'ın tanıdığı hakları verdi. İngiltere'ye dönmeye hazırlanan Kral, eski Kudüs kralı Lusignan'ın Kıbrıs'ı Templier şövalyelerinden satın almasına ve adayı dilediği gibi yönetmesine izin verdi. Kıbrıs ismen Kudüs krallığı adını taşıyan, fakat varlığını 1291'e kadar Akka merkez olmak üzere birkaç şehirde sürdüren Antakya ve Trablus Haçlı devletleri için önemli bir üs haline geldi⁹.

Kıbrıs krallığı, V. Haçlı seferine kadar Müslüman devletlerle barış içinde yaşadı. VII. Haçlı seferi sırasında Fransa Kralı IX. Saint Louis'inin Mısır'a karşı savaşında haçlı devletlerine destek veren bir yer oldu. 1426'da Memlük Sultanı Baybars iyi bir donanma ile adaya hücum ederek Limasol, Larnaka, Lefkoşa'yı zapt etti. 1448'de Karaman Beyliği Korykos'u ele geçirince Kıbrıs Krallığı Anadolu'daki son kara parçasını da kaybetti. Osmanlı filosu 1488'de Mağusa önünde görünmesi üzerine adanın savunulması konusunda paniğe kapılan Venedikliler, Kraliçe Caterina'nın 26 Şubat 1489'da tahttan feragat etmesiyle Kıbrıs'ın idaresini ellerine aldılar böylece Doğu'daki son Haçlı devletini ortadan kaldıran Venedik devleti, adadaki hakimiyetini korumak için Memlük Sultanı Kayıtbay'a eskiden olduğu gibi kendilerine haraç ödemeyi kabul ettiğini bildirdi bunun üzerine Memlük sultanı Kıbrıs'ın Venedik'e bağlanmasını kabul etti. Venedik, Memluklere ödediği haracı Osmanlı sultanı I. Selim'in Mısır'ı fethinden (1517) sonra Osmanlılara ödemeye başladı¹⁰.

1517'de Mısır ve 1522'de Rodos'un alınmasından sonra Akdeniz'de kurulmaya başlayan Türk egemenliğinin siyasi ve askeri yönden de tamamlanabilmesi için, Osmanlıların Kıbrıs ve Girit adalarının da alınması şart idi.¹¹ II. Selim, dönemin şeyhülislamı Ebussuud efendiden Kıbrıs fethi için fetva

⁸ Cevat Rüştü Gürsoy, a. g. m., s. 372

⁹ Cevat Rüştü Gürsoy, a. g. m., s. 372.

¹⁰ Cevat Rüştü Gürsoy, a. g. m., s. 373.

¹¹ H. Kabasakal, *Kıbrıs'ın Fethi*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1986, s. 13.

almıştır.¹² Kıbrıs seferinde, Osmanlı ordusunun serdarlığını Lala Mustafa Paşa, donanma komutanlığını ise Piyale Paşa tayin edilmiştir¹³.

Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs'ta Türk hakimiyeti 2 Temmuz 1570'te Limasol'un alınmasıyla başlamış ardından 3 Temmuz'da Tuzla, 9 Temmuz'da Girne, 9 Eylül 1570 yılında Lefkoşa ve nihayet Ağustos 1571'de Magosa'nın iltihakıyla adanın fethi tamamlanmıştır¹⁴.

Osmanlı Ordusu'nun seferlerinde ada halkının desteği önemli yarar sağlamış ve Lala Mustafa Paşa'nın tek bir ateş açmadan Girne'yi ele geçirmesinde yardımcı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu bu yardımı, daha sonra ada halkını bir ölçüde özerk bırakacak kararlar alarak ödüllendirmiştir. Osmanlılar adada egemenlik kurduktan sonra adadaki yaşamı Osmanlı sistemine dahil etmiş ona göre düzenlemiştir. Bir yandan idari yapıyı oluştururken bir yandan da Anadolu'dan Kıbrıs'a Türkler yerleştirilmiştir. Osmanlı'nın adaya egemen olmasından sonra çeşitli nedenlerden dolayı en az 76 köy veya çiftlik ile şehir merkezlerinde birçok yerleşim yeri boşalmıştır. Adaya Türk nüfusu olarak önce Osmanlı Ordusu'nun mensupları aileleri ile birlikte yerleşmiş ve toprak sahibi olmuştur. Ardından boş kalan yerlere özellikle Anadolu'dan Türkler getirilmiştir. 1572 yılından itibaren başlayan Osmanlı iskân politikası 1689'da sona ermiştir¹⁵.

4 Haziran 1878'de imzalanan anlaşmaya göre Osmanlı Devleti "geçici olarak" Kıbrıs Adasını İngiltere'ye vermeyi kabul etmiş, 1 Temmuz'da Ek anlaşma, 7 Temmuz'da da Ada yönetimini İngiltere'ye devreden ferman verilmişti. 12 Temmuz'da İngiliz askerleri Ada'ya çıkarak yönetimi devralmış, 15 Temmuz 1878'de anlaşma onaylanmıştı. İngiltere, Osmanlı devletinin I. Dünya savaşına girmesini gerekçe göstererek 5 Kasım 1914 yılında Kıbrıs'ı işgal etti¹⁶.

VAKFIN YERİ LİMASOL (LEYMOSUN) KENTİ

Limasol bir liman kenti olup bugünkü Kıbrıs adasında bulunur. Limasol, Lefkoşa'nın 24 kilometre güney batısında kaza merkezi bir kasaba ve iskele olup, 5995 kişilik merkez nüfusu ve işlek ticareti vardır. Liman kenti olduğu için taze

¹² H. İnalçık, "Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası", *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara 1964, s. 21.

¹³ Ali Efdal Özkul, a. g. e., s. 39.

¹⁴ Bünyamin Kocaoğlu, "Konsolosluk Raporlarına Göre 1930'lu Yıllarda Kıbrıs Türklerinin Durumu", *Tarihte Kıbrıs*, C. 2, Dokuz10bes Matbaacılık Yay., İstanbul, 2017, s. 1013.

¹⁵ Kara, A. (2013). 19. Yüzyılda Lefkoşa, Limasol ve Baf Kalelerinde Osmanlı Askeri Gücü. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (2), 15-42.

¹⁶ Ali Satan, (2004), "Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (6), s. 56.

ve kuru üzümle şarap¹⁷, rakı, tuz vesaireye dair ihracatı oldukça fazladır. Kamus-ı Alam'a göre kazasında 29.215 kişi yaşamaktadır.

Kasaba'nın 13 kilometre doğusunda mabed ve panayırlarıyla meşhur olan Amatos (Amatones) kasabasının harabeleri bulunmaktadır¹⁸. Amatos kenti Fenikelilerin Kıbrıs adasında bıraktığı en meşhur şehirlerden biridir. Amatos şehri, liman ve kasaba itibarıyla ikiye ayrılıp Orta Çağ'da Limasol (Leymosun) adını almıştır yalnız Limasol ile Amatos şehirleri sınırları birbirine karıştırılmıştır. Şimdiki Limasol şehrinin bulunduğu yerde eski Neapolis¹⁹ şehri bulunurdu. Eski Limasol bu şehre batıdan iki mil uzaklıktadır. Limasol şehrinin kurucusu Haçlı şövalyesi olan Kral Guyi de Lüzinan'dır. Bu şehir Rum ve Latin kiliseleriyle bezenmiştir²⁰.

VAKFIN KURUCUSU ALİ RIZA EFENDİ

Vakfin kurucusu Ali Rıza Efendi Kıbrıs adasında bulunan Limason kasabasının Cami-i Kebir mahallesi sakinlerindedir. Babası Hasan Efendi, Eşi Hacı İbrahim Efendi kızı Emetullah Hanım, oğlu Hasan Efendi'dir. Torunu ise Firdevs Hanım'dır²¹. Ali Rıza Efendi hakkında vakfiyeden elde edilen bilgi bunlarla sınırlıdır.

VAKFIN MÜTEVELLİLERİ

Vakfin ilk mütevellisi olan Ali Rıza Efendi kendisinden sonra eşi Emetullah Hanımı, oğlu Hasan Efendi'yi ve oğlunun kızı Firdevs Hanımı mütevelliler olarak tayin etmiştir. İncelediğimiz belgeye göre tayin edilen mütevellilerin vefatından sonra Firdevs Hanımın var ise oğullarından en büyük ve akli yerinde olanı yok ise kızlarına geçmesine karar vermiştir. Eğer soyundan insan kalmaz ise kadı tarafından Cami-i Kebir vakfı mütevellisinin kendi vakfının tevliyetine atanmasını istemiştir²².

¹⁷ Ziver Bey, "Kıbrıs Tarihi", (Çev. Harid Fedai), Yıldızlar Matbaası, 1. baskı, Ankara 1999, s. 106; Limasol kentinde bulunan üzümlerle yapılan şarapların dış ülkelere ihraç edildiğine dair bilgiden kitabında şu şekilde bahsetmektedir; "Yüz kırk bin hekto-litre miktarında gösterilen şarap mahsulünün iyi nev'i pek az olup ziyade miktarı sarımtırak renkli şaraptır ki külliyyetle İskenderiye'ye ihraç edilir. Kumandari şarabı Leymasun civarındaki bağ üzümlerinin mahsulüdür. "

¹⁸ Şemseddin Sami, "Kamus-ı Alam" C. 6, İstanbul, 1316, s. 4062.

¹⁹ Ziver Bey, "Kıbrıs Tarihi", (Çev. Harid Fedai), Yıldızlar Matbaası, 1. baskı, Ankara 1999, s. 53; Yenişehir manasına gelen Neapolis ismi Rumlar tarafından Leymosun'a verilmiştir.

²⁰ Harid Fedai, "Kıbrıs Tarihi Ziver Bey", Yıldızlar Matbaası, 1. baskı, Ankara 1999, s. 10,12.

²¹ BOA., *KB. MAA. FE.*, nr. 4/25, s. 2.

²² BOA., *KB. MAA. FE.*, nr. 4/25, s. 2.

Nitekim Hacı İbrahim Efendi'nin kızı Emetullah Hanım Câmî-i Kebir mahallesindeki evini vakfederek tevliyetine Câmî-i Kebir imam hatibi Hüseyin oğlu Ali Efendi'yi tayin etmiştir²³.

VAKFIN KURULUŞ TARİHİ

Elimizdeki 17 kanûn-ı evvel 1896 tarihli vakfiyeye göre vakfin kuruluş tarihi 17 Nisan 1887 (23 Recep 1304)'dir.²⁴ Mahkeme sicillerinde vakfiyenin tarihine ilişkin bir yazım hatası bulunmaktadır. Sicillerde Rumi tarih verilerek 1314 senesi kaydedilmiş olmakla birlikte verilen hüccette vakfiye tarihi 1304 olarak yazılmıştır²⁵.

VAKFIN ÖZELLİKLERİ VE SINIRLARI

Ali Rıza Efendi, Cami-i Cedîd mahallesinden Türk Hasan Ağa'nın oğlu Mehmed Reşat Efendi huzurunda belirtilen kasabanın Cami-i Kebir mahallesi, Hambeli sokağında olan üstünde üç oda ve altında üç adet dükkân, tuvalet, çamaşırhane, bir miktar havlu, küçük bir pınar, meyve ağaçları ile meyvesi olmayan ağaçlar bulunan konağını vakfetmiştir.

Vakfin sınırları; Hacı Abbas Ağa kızı Serim Hanımın evi, Ahmed Besim Efendi mirasçılarının evi ile bahçesi, yorgancı Cezzâr Haremi evi ve umumi yol ile sınırlıdır²⁶.

VÂKIFIN ŞARTLARI VE VAKFIN GELİRLERİ

Vakfin sahibi Ali Rıza Efendi vakfı için şu şartları dile getirmiştir;

1. Hayatta olduğu müddetçe oturma hakkının kendine ait olmasını, vefatından sonra ise eşi Emetullah Hanım, oğlu Hasan Efendi ve onun kızı Firdevs Hanım ile ortak mütevellî olarak bu evde yaşamlarını istemiştir.
2. Vakfedilen üç dükkânın gelirini alıp adı geçen evin vergi ve tamirat masraflarına ve artan parayı kendi işlerine harcamalarını istemiştir.
3. Firdevs Hanımın vefatından sonra ise tevliyet erkek evladının en büyük ve en ergin olanına eğer erkek çocuğu bulunmaz ise kızının en büyük ve en ergin olanına geçmesini ve tevliyetin bu şekilde devam etmesini istemiştir.
4. Ali Rıza Bey kendisinden sonraki gelecek nesillerin bir arada oturması mümkün değil ise konağın kiraya verilip gelirinden vergi ve tamirat masraflarının çıkarılıp, kalanının aralarında paylaşılmasını istemiştir.

²³ Mustafa Serin, "Kıbrıs Vakıfları ve Vakıf Mal Varlıklarının Tespiti Çalışmaları", s. 35.

²⁴ BOA., *KB. MAA. FE.*, nr. 4/25, s. 2.

²⁵ BOA., *KB. MAA. FE.*, nr. 11/74, s. 4.

²⁶ BOA., *KB. MAA. FE.*, nr. 4/25, s. 2.

5. Vakfın mütevellilerinden her birinin pazartesi ve cuma geceleri birer Yasin-i şerif okumalarını, ayrıca bayram, miraç ve beraat kandil geceleri dahil olmak üzere birer hatm-i şerif yani toplam dört hatm-i şerif okuyup ruhuna hediye etmeleri istenmiştir.
6. Mütevellinin soyu kesildiğinde Cami-i Kebir mütevellisinin tevliyeti devam ettirmesini ve vakfedilen konağın kiraya verilerek yıllık yarım Osmanlı lirası ücret verilmesini istemiştir. Bu kira gelirinden konağın vergi ve masrafları karşılandıktan sonra kalan paranın yarısı ile Cami-i Kebirde bulunan kandillere yağ alınmasını, dörtte biri ile cuma ve pazartesi geceleri Yasin-i şerif ile senede dört hatm-i şerif yapan kişilere verilmesini ve geri kalan paranın ileride ortaya çıkacak olan tamirat için müteveli tarafından biriktirilip, çalıştırılarak kazanç sağlamasını istemiştir.
7. Ali Rıza Efendi vakfından dönerse adı geçen müteveli dahi bunu kabul etmeyecek ve vakfi teslim etmeyecektir.

Müteveli karşılıklı konuşup anlaşamadıkları takdirde kadı vakfın lehine tercih yapacaktır²⁷.

SONUÇ

Ali Rıza Efendi tarafından 1887 yılında kurulan vakfın ilk mütevellisi kendisidir. Daha sonra tevliyet eşi Emetullah Hanım, oğlu Hasan Efendi ve torunu Firdevs Hanıma geçmiştir. Vakfın gelirlerinin evin vergi ve ihtiyaçlarına harcanması, kalan gelirlerin müteveli tarafından vakfiyede belirtilen yerlere sarf edilmesini istemiştir. Bu vakfın evlâdiyelik bir vakıf olduğu görülmektedir.

²⁷ BOA., *KB. MAA. FE.*, nr. 4/25, s. 2.

KAYNAKÇA

BOA., *KB. MAA. FE.*, nr. 4/25.

BOA., *KB.MAA.FE.*, nr. 11/74.

ALASYA, Fikret, *Tarihte Kıbrıs*, Lefkoşa, 1988.

GÜRSOY, Cevat Rüştü, "KIBRIS", "*TDV İslâm Ansiklopedisi*", "TDV Yayınları", C. 25, 2002, Ankara, s. 370-392.

GÜRSOY, Cevat, "Coğrafya Bakımından Kıbrıs ve Türkiye" *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-16 Nisan 1969)*, Ankara, 1971, s. 41-57.

İNALCIK, Halil, "Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası", *Kıbrıs ve Türkler*, Ankara 1964, s. 21

KABASAKAL, Hüseyin, *Kıbrıs'ın Fethi*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Ankara 1986.

KARA, Adem, 19. Yüzyılda Lefkoşa, Limasol ve Baf Kalelerinde Osmanlı Askeri Gücü, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (2), 2013, s. 15-42.

KOCAOĞLU, Bünyamin, "Konsolosluk Raporlarına Göre 1930'lu Yıllarda Kıbrıs Türklerinin Durumu", *Tarihte Kıbrıs*, C. 2, Dokuz10bes Matbaacılık Yay., İstanbul 2017.

ÖZKUL, Ali Efdal, "Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)", Dipnot yay., 1. Baskı, 2010, Ankara.

SATAN, Ali, (2004), "Yeni İngiliz Belgeleri Işığında Kıbrıs ve Önemi", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (6), s.56.

Şemseddin Sami, "*Kamus-ı Alam*" C. 6, İstanbul, 1316.

Ziver Bey, "Kıbrıs Tarihi", (Çev. Harid Fedai), Yıldızlar Matbaası, 1. baskı, Ankara 1999.